

Oroande konsumtionsutveckling för alla - men osäkert om könsskillnaderna minskar.

Fredrik Spak

Efter att ha legat på en stadig nivå sedan mitten av 1980-talet steg alkoholkonsumtion långsamt under 90-talet för att sedan stiga mycket kraftigt under 2000-talet. Preliminära data visar också att alkoholskadorna ökat under 2000-talet. Konsumtionsökningen har varit likartad för könen. Det är en trend som internationella data i stort stöder sedan några decennier tillbaka. Vissa data kan dock tyda på en något större ökning av alkoholproblem bland kvinnor än bland män, men detta är mycket osäkert. Eftersom det föreligger långa observationsserier, t.ex. för Holland, USA och Sverige, som visar på en i stort oförändrad fördelning av alkoholkonsumtion de senaste 40 åren, är det sannolikt att ingen större konvergens kommer att inträffa under de kommande närmaste decennierna. Det stora problemet för närvarande är den illavarslande och snabba ökningen för båda könen, i båda fallen fr.a. för yngre samt åldersskiktet 55-65.

Fredrik Spak, t.f. lektor och forskare i missbruksfrågor, Socialmedicinska avdelningen, Göteborgs universitet, Fredrik Spak, Socialmedicinska avdelningen, Sahlgrenska Akademien vid Göteborgs universitet, Box 453, 405 30 Göteborg, e-post: fredrik.spak@socmed.gu.se

Håller kvinnors alkoholvanor och alkoholproblem att hamna på samma nivå som männens?

Svaret på denna torra fråga är, som så ofta i forskning, nja. I denna artikel skall jag redogöra för en del av forskningsresultaten på området. Men även om frågan om könsutjämning just nu inte med säkerhet kan avgöras, har vi god kunskap om alkoholkonsumtionens utveckling. Den ökar kraftigt för båda könen, vilket förstas innebär ökad risk för alkoholskador, både för kvinnor och män.

294

Konsumtionsutvecklingen under efterkrigstiden innebär i grova drag en uppgång (för båda könen) efter motbokens avskaffande 1955 och fram till andra hälften av 1970-talet. Därefter skedde en markant minskning till ungefär 1984, varefter utvecklingen planade ut. Dessa trender följer man enklast med CAN:s rapportserie Rapport (1). CAN:s rapporter kan läsas på www.can.se och SoRAD:s på www.sorad.su.se. Rapporteringen är exemplarisk! På nätet hittar man också en skrift kallad Den svenska supen i det nya Europa (red Sven Andréasson) som pdf fil under www.fhinst.se (3). Denna bok

Socialmedicinsk tidskrift nr 4/2003

ger en aktuell sammanfattning av det vetenskapliga underlaget för förebyggande arbete och innehåller en utmärkt sammanfattning av konsumtionsfrågor.

För att återgå till konsumtionsutvecklingen, så kom under 90-talet en svag uppgång och under 2000-talet har alkoholkonsumtionen ökat mycket drastiskt (och illavarslande) i Sverige. Konsumtionen uppgår nu till ungefär 10 liter per invånare. Detta är en ökning med 2 liter på två år och dessutom den högsta konsumtionen sedan 1800-talet (2). Siffran 10 liter per invånare bör inte rakt av jämföras med data från andra länder eftersom den svenska siffran inkluderar ej officiellt registrerad alkohol (privat införsel, illegal införsel och inhemsk illegal tillverkning), vilket sällan medtas i rapporteringen för andra länder. Det svenska tal (män och kvinnor kombinerat) som idag skall användas för internationell jämförelse är i stället 8 liter. Motsvarande siffra är för Frankrike 12-13 liter (3). Eftersom kvinnor dricker ca 31 % av all alkohol, blir det skattade genomsnittet per kvinna över 15 år 6 liter ren alkohol per år. Det motsvarar 60 flaskor vin per år, dvs. mer än en flaska per vecka. Vidare är konsumtionen ojämnt fördelad i befolkningen, vilket innebär att vissa personer dricker väldigt mycket mer än så.

Att studera könsuppdelade data går förstås inte med försäljningsstatistik, utan man får då förlita sig på självrapporterade data. Flera stora riksrepresentativa alkoholfrågeundersökningar har gjorts. Leifman och Gustavsson redovisar i ovan anført arbete (2) den beräknade genomsnittliga alkoholkonsumtion för män och kvinnor i åldrarna 16-75 perioden 1990-2002. Dessa data visar att konsumtionen ökat drygt 30 % sedan 1996. Går man ytterligare sex år bakåt i tiden och jämför perioden 1990-2002, är ökningen för kvinnor något större än den

för män. Å andra sidan har då Leifman och Gustavsson använt sig av enbart ytterligare en mätning (1990) varför det kan vara klokt att inte dra alltför stora slutsatser om konvergens utgående från dessa data. Ytterligare stöd för en sådan försiktig tolkning kan vara att för männen tycks ökningen ha varit som kraftigast mellan 1998 och 2000, medan motsvarande ökning för kvinnorna framför allt kom mellan 2000 och 2002, vilket antyder att slutsaser om trender enbart bör dras från dataserier som täcker långa tidsperioder. För kvinnornas del bestod konsumtionsökningen mest av ökat vindrickande och för männen svarade starkölen för den största delen av konsumtionsökningen. Ökningen tycks främst ha skett i form av ett ökat antal tillfällen som båda könen dricker alkohol. Detta skulle, enligt min reflektion, kunna tyda på en ökad anpassning till kontinentala vanor, eller kanske snarare att dessa nu läggs till vårt tidigare berusningsdrickande (2).

Den självrapporterade alkoholkonsumtionen utgjorde ungefär 40 % av den försålda alkoholen, inklusive den skattade alkoholkonsumtionen som inte kan avläsas i officiell försäljningsstatistik. Räknat som självrapporterad totalkonsumtion, dvs. att man räknat alla alkoholsorter tillsammans, var den könsuppdelade stegringen i hundraprocentig alkohol under perioden 1996-2002 för män 4,5 - 5,6 liter och för kvinnor 1,9 - 2,5 liter (2). Detta visar att skillnaden i konsumtion alltså är stor mellan könen, samt att kvinnor fortfarande dricker mindre mängder än män även om man tar hänsyn till viktskillnad och olika känslighet för alkohol.

Internationellt har konvergenshypotesen, dvs. antagandet att könets konsumtionsvanor håller på att utjämnas, varit föremål för stort intresse under flera decennier. Data från studier av den allmänna befolkningen har inte visat något entydigt resultat. Bäst

stöd tycks föreligga för nordiska länder (4, 5), medan andra studier från andra länder inte stöder hypotesen, utom för enstaka undergrupper, t.ex. för USA (6) och för Holland. I den senare studien visar Neve et al svagt stöd för konvergenhypotesen i den meningen att när man delade upp hypotesen på olika områden, t.ex. avhållsamhet och frekvent tungt drickande, så visade studien inte stöd för konvergens (7). Studien, som tog med data från 1958-1993, visade däremot viss konvergens av genomsnittligt intag under 80-talet, men fyndet var inte statistiskt signifikant. I en annan studie där data från Finland, Schweiz, Holland och Tyskland användes kunde man heller inte finna något stöd för konvergens (8).

Eftersom skillnaden i andelen konsumenter tidigare var stor mellan könen, med en högre andel avhållsamma kvinnor, kan man tänka att utvecklingen mot fler kvinnliga alkoholkonsumenter är aktuell. Men ser man till proportionen av konsumenter bland män och kvinnor, är skillnaderna numera relativt små i olika Europeiska länder. Kvinnorna i Norden toppar världsstatistiken avseende andelen alkoholkonsumenter; för Sverige är andelen knappt 90% (9, 10), medan andelen är något lägre, c:a 80%, i flera andra västländer. (9) Könskvoten av andelen alkoholkonsumenter är för kvinnor/män vanligen 1/1.1-1.2, och för Sverige ungefär 1/1.05. Kvoten har minskat under de senaste decennierna. En utjämning till 1:1 är sannolik om man för kvinnor inkluderar gravida som konsumenter, även om de tillfälligt är avhållsamma. Men en sådan kommande möjlig fullständig utjämning ter sig samtidigt som en marginell företeelse, i förhållande till att redan nu nästan alla medborgare är konsumenter, män såväl som kvinnor.

Man kan på goda grunder anta att personerna med de högsta intagen av alkohol är de

som står för en stor del av ökningen av vårdbehov för alkoholrelaterade problem de senaste två åren. Enligt opublicerade data från Stockholms län har alkoholrelaterade problem ökat kraftigt under 2000-2002. Dessa data har jag erhållit från professor Anders Romelsjö, SoRAD, Stockholm. Eftersom de är preliminära anges här endast generella förändringar utan antal eller procenttal. Dessa resultat illustrerar dock väl vissa trender, och kan dessutom jämföras med den ovan redovisade konsumtionsutvecklingen. Slutenvården för alkoholsjukdomar i beroendevården minskade något för båda könen (mest för män) medan öppenvården ökade kraftigt för båda könen, men i synnerhet för kvinnor. De grupper för vilka värden ökade mest var för båda könen gruppen 20-24, följt av 55-64 år. I de ännu yngre åldersgrupperna var ökningen högre för flickor än för pojkar, och i gruppen 10-14 var även antalen nästan lika höga för flickor som för pojkar. Om man enbart ser till talen för vård för levercirrhos (skrumplever) och inflammation av bukspottkörteln, båda tillstånd där alkoholkonsumtion är den vanligaste orsaken, var den procentuella ökningen likartad för könen (snarast högre för män) (11).

Ökningen av skador och vård är konsistent med den konsumtionsökning som inträffat i Sverige de senaste åren. Vårddata är förstas svåra att använda för att dra slutsatser om konvergenhypotesen - att slutenvården har minskat kan ju snarare antas spegla nedmonteringen av slutenvården än en minskning av alkoholrelaterade problem. Detta påstående stöds också av den snabba ökningen av besök i öppenvården, såväl som den kraftiga ökningen av antalet vårdtillfällen för alkoholrelaterade somatiska sjukdomar.

Referenser

1. Drogutvecklingen i Sverige, Rapport 2003, CAN rapport nr 71, 2003.
2. Leifman H, Gustavsson N-K. En skål för det nya millenniet. En studie av det svenska folkets alkoholvanor i början av 2000-talet. Forskningsrapport 11. SoRAD, Stockholm 2003.
3. Den svenska supen i det nya Europa. Sven Andréasson (Red.). Statens Folkhälsoinstitut. Rapport 2002:11. Stockholm 2002.
4. Saelan H, Möller L, Koster A. Alcohol in a Danish cohort during 11 years. *Scand Journal of Social Medicine*. 1992;20: 87-93.
5. Hammer T, Vaglum P. The increase of alcohol consumption among women: a phenomenon related to accessibility or stress? A general population study. *British Journal of Addiction*, 1989;84:767-775.
6. Fillmore KM. "When angels fall". Women's drinking as cultural preoccupation and as reality, in: Wilsnack SC and Beckham LJ. *Alcohol Problems in women, antecedents Consequences and interventions* sid 7-36 (New York/London, Guilford Press, 1984.
7. Neve R, Drop M, Lemmens P and Swinkels H. Gender differences in drinking behaviour in the Netherlands: convergence or stability? *Addiction* 1996;91: 357-373.
8. Bloomfield K, Gmel G, Neve R, Mustonen H. Investigating gender convergence in alcohol consumption in Finland, Germany, The Netherlands and Switzerland: a repeated survey analysis. *Substance abuse*. 2001;22:39-53.
9. Ahlström S, Bloomfield K, Knibbe R. Gender differences in drinking patterns in nine European Countries. *Substance Abuse*. 2001;22:69-85.
10. Leifman H: Konsumtionsvanor och alkoholproblem I: Den svenska supen i det nya Europa, Sven Andréasson (Red.) Statens Folkhälsoinstitut. Rapport 2002: 11. Stockholm 2002
11. AndersRomelsjö, personlig kommunikation.